

TINO NEACȘU

ODESA
- seducție și pasiune -

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2017

În memoria mamei mele, Maria.

CUPRINS

Mulțumiri	9
1 De la Vest la Est	11
2 Ce e dincolo de granița UE?	16
3 Agonie și extaz	23
4 Primul oraș turistic din istoria Imperiului Rus	28
5 De la Hagibey la Odesa și mai departe	35
6 O cafea la Catedrală	41
7 Ți ocen krasivaya devuška!	48
8 O mită exotică	54
9 Ecaterina cea Mare sau Karl Marx?	62
10 Un francez la Marea Neagră	70
11 Ducele Odesei	74
12 Treptele Potemkin	79
13 Hollywoodul de la Marea Neagră	87
14 Golful Odesei	93
15 De la Paris la Odesa	97
16 Un exilat celebru	103
17 Viceregele	107

18	Războiul Crimeii	112
19	Cum e cu Cetatea Albă?	117
20	Căsătoria secretă	122
21	Omul nostru din Odesa	134
22	Misterele Odesei	140
23	Moldavanka	148
24	Românii și Odesa	154
25	Odesa, oraș evreiesc	160
26	Gangsterii din Odesa	167
27	Bond. James Bond.	172
28	Ultima colonie italiană de la Marea Neagră	180
29	Proiectul grecesc	187
30	Și eu am fost în Arcadia	191
31	Limanul Nistrului	197
32	Istoria a la russe	201
33	Oare ce mocnește prin cenușa imperiului?	207
34	Bugeacul, file de poveste	212
35	Odesa - fapte și cifre	217

MULȚUMIRI

Marile orașe ale lumii au, deseori, denumiri diferite sub care sunt cunoscute de către alte popoare. De exemplu, pentru români London este Londra. Așa și cu Odessa! În limba română, de regulă, numele acestui oraș este scris cu un singur "s". Cu doi de "s" sau cu unul singur, îmi este clar că fără prietenii mei de la Odesa sau de la București - Igor Yurchuk, Ramila Ancharova, Elena Andreeva sau George Safta - nu aș fi putut realiza această carte despre Odesa. Fără ei nu aș fi descoperit niciodată frumusețea și unicitatea acestei metropole legendare de la țărmul Mării Negre!

1. DE LA VEST LA EST

Când s-a ivit ocazia de a vizita Odesa am lăsat orice treabă deoparte. Urma să îmi îndeplinesc un vis: să văd celebrele Trepte Potemkin! Evident că nici unul dintre prietenii mei nu știa mai nimic despre aceste trepte uriașe... Nimeni nu văzuse faimosul film mut "Crucișătorul Potemkin", așa că mi-aș fi bătut gura degeaba să le spun că un adevărat cinefil nu ar fi putut rata șansa de a vedea pe viu locul unde regizorul rus Serghei Eisensten filmase dramatica scenă a căruciorului cu copilul care se rostogolește în josul Treptelor Potemkin direct în bătaia puștilor cazacilor...

Dar nu era numai asta. Pentru mine Odesa avea și alte rezonanțe. N-aș putea spune că știam foarte multe despre istoria orașului, dar citisem destul despre legăturile dintre români și marele port de la Marea Neagră. Acesta era orașul în care mulți dintre domnitorii fanarioți ai Moldovei și Valahiei avuseseră palate și averi, aici se refugiaseră mii de civili și zeci de parlamentari ai României în timpul Primului Război Mondial, parlamentari arestați de bolșevici și

salvați miraculos de colonelul canadian Joe Boyle; și tot aici Prințul Carol, viitorul Rege Carol al II-lea al României, fugise și se căsătorise cu Zizi Lambrino. Odesa mai era și orașul pe care Antonescu îl cucerise în cel de-al Doilea Război Mondial. Cu surprindere am aflat, mult mai târziu, despre tragedia și oroarea masacrului împotriva evreilor, dar și despre primarul român al orașului, Gherman Pântea, despre care se vorbește frumos și în ziua de azi la Odesa!

Dar mai presus de toate acestea, știam că Odesa fusese odinioară cel de-al treilea oraș ca mărime și frumusețe din întreg Imperiul Rus, după Moscova și Sankt-Petersburg. Era ceva care mă atrăsese dintotdeauna, era ceva imposibil de redat în cuvinte. Fie că priveam pe hartă locul unde era situat orașul, fie că citeam "Povestiri de la Odesa" de Isaac Babel sau vreun roman de Ilf și Petrov ori mă uitam visător la vechi fotografii cu palate și străzi elegante, Odesa era pentru mine unul dintre acele locuri în care vrei să ajungi neapărat, măcar o dată în viață. Evident, habar n-aveam că înainte de Odesa, în același loc fusese o altă așezare, Hagibey!

Tocmai ne întorseserăm de la Roma eu și alți doi prieteni și, la o săptămână după revenirea la București, deodată, a apărut posibilitatea de a merge toți trei la Odesa! Deja fremătam de nerăbdare, aveam

sentimentul că vom pleca într-o adevărată aventură. Aveam să ajung, în sfârșit, la Odesa, orașul pe care cunoscătorii îl denumesc "perla Mării Negre"!

Hazardul făcuse, după cum am amintit, ca vizita la Odesa să fie imediat după cea de la Roma, "orașul etern", adică tocmai după ce fuseserăm în Vest, în inima Occidentului la care am visat toți românii ani de zile! Avion direct București-Roma, fără viză, fără pașaport. Încă mă mai dureau tălpile după zilele în care bătusem centrul Romei în lung și-n lat, pentru că nu am ratat nimic: Coloseumul și Forumul Roman, Columna lui Traian și Monumentul lui Victor Emanuel, Via del Corso și Fontana di Trevi, Vaticanul și Santa Maria Maggiore. La Roma optasem să ignor micul dejun ca și inexistent de la hotel, prețul piperat al berii și cerșetorii omniprezenți de pe malurile Tibrului. Nici măcar nu m-am supărat că nu puteam fuma confortabil la o terasă.

Însă acum, la o săptămână după Roma, aveam de făcut un drum spre Estul de care am fugit ani de zile, de care ne era instinctiv teamă, acel Răsărit care simboliza comunismul și anii grei de întuneric care veniseră de-acolo peste România. Asta chiar era o experiență! Numai că trebuia să mergem cu mașina, pentru că nu exista nicio cursă aeriană convenabilă între București și Odesa. Nu că m-aș fi dat în vânt după... avion! Am avut întotdeauna perioade în care

mă urcam bine mersi într-un avion și perioade în care și să mă fi plătit n-aș fi ales să merg cu avionul! De data asta nu aveam o astfel de problemă, pentru că nu exista nicio cursă aeriană directă. Din fericire, între București și Odesa erau doar 550 de kilometri. Și ne trebuiau pașapoarte...

Cum spuneam, nimeni nu știa prea multe despre locul în care urma să ajungem. Ignoranți cum eram, noi consideram că era ca și cum am merge la ruși, nu la ucraineni, pentru că nu făceam deosebirea! Așa că ne-am decis să învățăm puțin limba rusă, ca să ne descurcăm cât de cât. Am apelat la o studentă, rusoaică de origine, îndrăgostită de... limba engleză! Era și ea mirată că se mai găsește cineva azi, în România, să învețe de bunăvoie și nesilit de nimeni limba rusă! Gramatică, scris, citit, alfabet chirilic... Greu! Foarte greu! Rusa e o limbă cu o gramatică extrem de greu de învățat. După o săptămână de cursuri intensive aveam oarece idee despre limbă, credeam că ne putem orienta, că putem vorbi și citi în rusește. Acum urma să vedem cu toții cum e pe-acolo.

Am închiriat o Dacia Logan - un act de curaj din partea firmei care ne-a închiriat-o, pentru că auziserăm cu toții că singurul loc în care mașina ta ajunge... înaintea ta la destinație este Ucraina! - și-ntr-o joi de dimineață, în iulie, am pornit-o spre

Galați. Ne-am luat la noi și caietele cu notițe la limba rusă ca să recapitulăm pe drum verbe, substantive și diverse expresii uzuale.

Galațiul mi s-a părut destul de aglomerat, destul de animat, dar plin de blocuri socialiste, încât, la o adică, te-ai fi putut crede în vreun cartier dormitor al Bucureștiului, în Titan sau Militari, de exemplu. Când ne-am apropiat de Dunăre am văzut și câteva străzi cu case frumoase și vechi, dar prea puține și prea neîngrijite ca să estompeze imaginea de oraș comunist. Aproape de ora 10 dimineața am ajuns în vama de la Galați, poarta de ieșire din Uniunea Europeană, practic granița de est a Europei, dincolo de care începea spațiul ex-sovietic! Geografic, aveam să fim tot în Europa, dar altfel decât așa cum o știam noi.

Vameșii au fost extrem de amabili, controlul a durat foarte puțin; ne-au cam zâmbit ei cu o semnificație aparte, pe care aveam s-o înțelegem în scurt timp: "ați trecut voi pe-aici, dar să vedeți ce v-așteaptă dincolo!"

2. CE E DINCOLO DE GRANIȚA UE?

Ce ne-aștepta era o întoarcere în timp, în epoca în care și la noi vameșii erau "stat în stat" și trebuia să stai smirună ca să te lase să treci mai departe, după ce, eventual, le mai dădeai și o mică "atenție"... Experiența vămilor este un șoc pentru turistul european. E o întoarcere în timp bruscă și total neașteptată! Cine nu a trecut prin aceste vămi, nu va ști niciodată să aprecieze ce înseamnă Uniunea Europeană! Deja pare un lucru firesc să treci dintr-o țară în alta fără să te întrebe nimeni de nimic! Dar câte secole de istorie și civilizație au trebuit să treacă pentru a fi posibil așa ceva? Câte războaie și câte orori a trebuit să lăsăm în urmă?

Înainte ca România să adere la UE, dacă voiai să mergi în Ucraina trebuia să te duci la ambasada lor de la București ca să iei viză și să mai dai și bani pe ea! Ba la un moment dat, pe vremea lui Voronin trebuia să iei viză și pentru Republica Moldova! În timp lucrurile s-au îmbunătățit: azi nu mai este nevoie de viză și nici de cărți de emigrare, vameșii sunt mai

amabili și se mișcă mai cu viață. Dar n-aș băga mâna în foc că moldovenii nu mai vor nicio "atenție" sau că ucrainenii nu te-ntreabă: "Prezent iest?", adică, într-un mixt fascinant de limbă anglo-slavonă: "vreun cadou pentru mine există?"...

Am trecut Prutul pe vechiul pod și am ajuns la Giurgiulești, punctul de intrare în Republica Moldova, o vamă modernă, construită, după cum am înțeles, cu fonduri UE. Modernă, modernă, dar, cetățene, stai așa, c-aici noi suntem stăpâni! Control la pașapoarte, la actele mașinii, la bagaje... cu o mică șpagă am scăpat destul de ușor, în sensul că am stat doar vreo oră și-un sfert la coadă, deși eram primii! Ieșiți din vamă, am zărit pe partea dreaptă Dunărea și portul Giurgiulești, singurul loc în care Republica Moldova are acces la Dunăre. Și portul, aidoma vămii, părea foarte modern, dar pustiu în totalitate, nici măcar o barcă nu se vedea la mal... La un kilometru în fața noastră era Reniul, granița cu Ucraina, dar într-un impuls de ultim moment am luat decizia să mai mergem prin Republica Moldova vreo câțiva kilometri și să trecem în Ucraina pe la Bolgrad. Giurgiuleștiul se află pe malul stâng al Prutului și - ca mai toate satele de câmpie - se întinde de-a lungul drumului, drum european, care trece drept prin mijlocul lui. Am văzut cum stau în bună armonie, unele lângă altele, inscripțiile în limbile rusă și

română. Ba dacă te uiți mai cu atenție la textele în rusă îți dai seama că de fapt... este o limbă română scrisă în alfabetul chirilic! Câteva case sunt mai răsărite - probabil cele care aparțin vreunui vameș sau vreunui afacerist de frontieră - dar în rest... sărăcie lucie, ca și în satul următor, Slobozia Mare... Dar priveliștile sunt deosebit de frumoase, iar drumul șerpuiește ca un montagne russe peste dealurile nesfârșite și văile adânci ale Basarabiei.

După vreo oră de mers prin Republica Moldova ajungem aproape de un orașel care, văzut din vârful dealului, pare complet părăsit. Coborâm pe panta abruptă și constatăm că așa și este: orașul Vulcănești e o imensitate aproape pustie. E clar că aici a fost cândva experimentată industrializarea forțată, se văd blocuri degradate și foste fabrici și uzine ale erei comuniste. Mai prin centru vedem și vetustele și omniprezentele statui sovietice și - în sfârșit - câțiva oameni, cu precădere femei bătrâne și copii. În mod sigur, tineretul a plecat la muncă la Moscova sau în Occident...

La un moment dat simțim cum se zgâlțâie mașina, deși nu trecuserăm peste niciun obstacol! Ba da, trecuserăm! Erau celebrele opritoare sovietice, făcute de-a latul drumului direct în asfalt, încât nici nu-ți dai seama că trebuie să încetinești! Zona prin

care trecem este a găgăuzilor, despre care se spune că, la origine, sunt turci de religie ortodoxă, amestecați cu bulgari și români prin ucaz rusesc, pe vremea când Rusia era imperiu. În scurt timp ajungem la vamă și de această dată scăpăm destul de ușor. Odată ieșiți din Republica Moldova intrăm într-un teritoriu al nimănu, spre vama cu Ucraina, aproape de Bolgrad.

Aici... eu unul am rămas cu gura căscată: un punct de trecere a frontierei în mijlocul pustietății! Ne întâmpină un soldat, o barieră pusă, un avizier uriaș și un reflector demn de un film sovietic de război. În spate se zăresc vreo două-trei barăci și câțiva vameși care se uită deja la noi cu bucuria cu care un flămând se așază la masă... Acu-i acu! Or să facă aștia ce-or vrea cu noi aici, în vama asta sovietică, pierdută în mijlocul stepei... Așa ceva nu mai văzusem niciodată în realitate! Reflectorul acela imens era de-a dreptul fascinant, oare cum o lumina noaptea? În fața noastră zace un lung șir de mașini cu numere de Republica Moldova și toată lumea așteaptă cuminte să îi vină rândul. Din când în când, soldatul de la gheretă ridică bariera și cheamă câte o mașină să intre în vamă.

Într-un sfârșit, soldatul ne-a făcut și nouă semn să trecem dincolo de barieră. Am stat și am completat câte o carte de emigrare în care trebuia să detaliam scopul și durata vizitei. Un exemplar rămânea la

vameși și unul la noi. Am înțeles că acel exemplar rămas la noi era chiar mai important decât pașaportul și că dacă îl pierdem... riscam să nu mai putem ieși din republică! Vameșii, bărbați și femei (frumoase femei!), s-au mirat că o mașină de România a ajuns tocmai acolo și, una peste alta, am stat mai puțin decât ne așteptam. Control la actele mașinii, control la bagaje... avem arme, droguri? Nici nu vreau să-mi imaginez ce-ar fi însemnat să spunem în glumă că da, avem! După aproximativ o oră și jumătate am intrat, în sfârșit, în Ucraina!

Drumul european, acceptabil pe alocuri, ne-a dus prin mai multe orașele și sate (Tatarbunar, Sărata), multe dintre ele cu nume românești. Peisajul era ușor schimbat, în sensul că și pe stânga și pe dreapta erau lanuri imense și galbene de rapiță, cu cerul albastru și senin deasupra lor, întocmai ca steagul Ucrainei. Și tot ca într-un film sovietic de cinematecă - peste tot numai automobile Lada, camioane Gaz și motociclete cu ataș. În jurul orei trei după-amiază am ajuns în zona Palanca - Mayaky unde am zărit alți vameși.

Altă graniță?! Da! Urma să ieșim din Ucraina, să intrăm iar în Republica Moldova, să ieșim din Republica Moldova și să trecem din nou în Ucraina! Evident că ne-a cuprins amocul și era cât pe-acți să facem cale-ntoarsă! Dar, de data asta era vorba doar